

MARIA WACŁAWEK

 <https://orcid.org/0000-0002-3307-5338>

Univerza v Ljubljani
Ljubana

MARIA WTORKOWSKA

 <https://orcid.org/0000-0001-9317-2490>

Univerza v Ljubljani
Ljubana

Słoweniec jako wieczny student i nie tylko – wycinek z polsko-słoweńskich badań ankietowych

Slovenians as eternal students and not only
– excerpt from a Polish-Slovenian survey

Abstract: The educational system in a given country largely influences the process of shaping of the students' identity. The text is a study on an excerpt from material which is part of research reconstructing the linguistic and cultural image of Poles and of Slovenians. An analysis of the operational categories of the linguistic image of the world is a valuable source of knowledge about the stereotypical image of the country and of its representatives, reflecting the subjective point of view of respondents. A binary model emerges clearly, with a positive – negative (unambitious) attitude of Slovenians towards science and education. The comparison of the auto- and heterostereotypical approach, in our case the Slovenian one with the Polish one (respondents who had had contact with Slovenians), yields a broader picture of the studied aspect.

Key words: educational system, learning, education, stereotypes, linguistic image of the world, Slovenian

Szkolnictwo danego kraju ma ogromny wpływ na kształtowanie tożsamości uczących się. Rajko Nahtigal¹ – słoweński slawista, naukowiec i pedagog – wiele lat temu podkreślał znaczenie prowadzenia badań we własnym (sło-

¹ Rajko Nahtigal (1877–1958) był pierwszym dziekanem Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu w Lublanie, później rektorem tej uczelni, a także pierwszym przewodniczącym lublańskiej Akademii Nauk i Sztuk.

wieńskim) języku oraz traktowania tego typu dociekań jako obowiązku wobec swojej kultury i narodu: „izvira za vsak narod, ki se povzpine do takega [kulturalnega] nivoja, kulturna dolžnost storiti za občno kulturo vsaj to, da znanstveno kolikor mogoče preuči samega sebe, svojo zgodovino in svojo zemljo v vseh ozirih. (...) ima vsak narod dolžnost študija predvsem samega sebe in vsega, kar je njegovega” (Nahtigal 1927, 11). Wypowiedź ta nabiera szczególnego wymiaru wobec faktu, że początki odrębności państwowej Słowenii datuje się na rok 1991², a w bieżącym 2019 roku Uniwersytet w Lublanie obchodzi stulecie swojego istnienia³.

Od wieków rozmyślano o celach edukacji, wykształcenia i wychowania. Terminy te (tak w polszczyźnie, jak i w języku słoweńskim, por. słń.: *znanost, edukacija, znanje, izobraževanje, izobraženost, izobrazba, vzgoja*) zawierają wiele elementów wspólnych, a także różniących się. Dla potrzeb artykułu istotne będzie między innymi pojęcie *školništva*, rozumianego jako system zorganizowanych form wychowania i kształcenia, umożliwiający zdobycie określonego stopnia lub typu wykształcenia (Medveš 1999, 13, 85), które może różnić się w zależności od kraju. Niniejszy tekst służy rekonstrukcji wycinka stereotypowego i językowo-kulturowego wyobrażenia Słoweńców dotyczącego ich stosunku do nauki i wykształcenia. Przy opracowaniu materiału pomocna okazała się metodologia językowego obrazu świata, w tym stereotypu, rozumianego w myśl entolingwistyki kognitywnej jako nacechowane antropocentryzmem, subiektywne, symplifikujące oraz mające określony punkt widzenia i związaną z tym perspektywę (Bartmiński 2007; 2009) „wyobrażenie utrwalone w potocznym, obiegowym wariacie języka ogólnopolskiego, stojące między wyrażeniem językowym a realnym światem” (Bartmiński, Bielińska-Gardziel 2012, 10). Funkcje stereotypu jako konceptu opisowego i wartościującego są zakorzenione w podstawowych mechanizmach postrzegania i interpretacji rzeczywistości (Bartmiński 2007, 230).

Poddany analizie materiał językowy pochodzi z odpowiedzi na pytanie o stosunek do nauki i wykształcenia w Słowenii, wchodzące w skład ankiety na temat stereotypowego obrazu Polaków i Słoweńców, wypełnionej przez

² Do tego czasu (od 1945 roku) Słowenia funkcjonowała w obrębie Socjalistycznej Federacyjnej Republiki Jugosławii.

³ W nowo powstałym uniwersytecie 3.12.1919 roku wykład inauguracyjny na temat gramatyki historycznej języka słoweńskiego wygłosił językoznawca i dialektolog Fran Ramovš (1890–1952). Wydarzenie to świadczy o tym, jak wielką rolę odgrywał Wydział Filozoficzny w misji wyznaczonej w tamtych czasach przez uniwersytet, a mianowicie w umożliwieniu studiów i badań naukowych w języku słoweńskim.

140 respondentów (70 z Polski i tyluż ze Słowenii), którzy mają kontakt lub znają przedstawicieli drugiej narodowości. Niniejsze opracowanie stanowi zatem fragment większych badań⁴. Ankietowani, wybrani zgodnie z dostępnością, to reprezentanci różnych grup wiekowych, ze znaczną przewagą kobiet mających wyższe wykształcenie. Kwestionariusz wypełniano w języku rodzimym. Na wszystkie wypowiedzi dotyczące słoweńskiego nastawienia do edukacji i wykształcenia składają się 422 ekscerpty (226 słoweńskich i 196 polskich wyimków)⁵. Badania auto- i heterostereotypu, a więc tego, jak reprezentanci danej grupy (tu słoweńskiej) widzą i oceniają samych siebie (A) oraz tego, jak postrzegają ich inni (przykładowi polscy badani – H), są istotne – porównanie obu ujęć pozwoli na odtworzenie pełniejszego obrazu, uwzględniającego podobieństwa i rozbieżności w ilościowym i jakościowym podziale analizowanego materiału⁶. W opisie brałyśmy pod uwagę także cechy werbalizowane jedynie w jednokrotnych przykładach, uznając je za cenne (Bartmiński 2007, 90). Udział procentowy wyodrębnionych grup tematycznych w ramach kategorii ‘stosunek Słoweńców do nauki i wykształcenia’ przedstawia się następująco: 1) pozytywny (A – 50%, H – 63%), 2) negatywny (A – 47%, H – 29%) i 3) inne (A – 3%, H – 8%).

Pozytywny stosunek Słoweńców do nauki i wykształcenia

Duża grupa poświadczeń, liczniejsza w heterostereotypie, współtworzy model pozytywnego postrzegania stosunku Słoweńców do nauki i wykształcenia (A – 50%, H – 63%). Tabela 1 zbiera wyodrębnione klasy tematyczne.

⁴ Niektóre ankietowe zagadnienia zostały już opracowane, przedstawiają wyniki dotyczące między innymi kategorii: wygląd, charakter, sposoby spędzania wolnego czasu, kulinaria (por.: Wacławek, Wtorkowska 2017a–c; 2018a–c; 2019a–d). Planowana jest osobna całościowa monografia, szczegółowo przedstawiająca metodologię, podsumowująca dotychczasowe publikacje i przedstawiająca pozostałe wyróżnione przez autorki kategorie tematyczne odtwarzanych stereotypowych wyobrażeń (modeli).

⁵ Suma wszystkich wyimków (W) zebranych w danym ujęciu (autostereotyp/heterostereotyp) stanowi wartość 100%, czyli $W_A = 226$, $W_H = 196$.

⁶ Ze względu na to, że badamy modelowe wyobrażenie Słoweńców, w określonej grupie słoweńskich i polskich respondentów, rekonstruowany symplicyfikujący obraz odnosi się tylko do osób objętych badaniem, nie można go uogólniać na całą społeczność obu narodów. Tylko w takim znaczeniu na potrzeby niniejszego tekstu będziemy używać nazw *auto-* i *heterostereotyp*.

Tabela 1. Klasy w pozytywnym stosunku Słowenców do nauki (%)

	A	H
Ogólne – różne	22,0	17,0
Pozytywne cechy wykształconego/kształcącego się	10,0	26,0
Popularność studiów	7,5	2,5
Pochwała szkolnictwa i wykładowców	7,0	4,5
Znajomość języków obcych	3,0	7,0
Cenienie umiejętności praktycznych	0,5	1,5
Dwukierunkowość studiów	0,0	2,5
Studia jako pomoc w karierze	0,0	2,0
Razem	50,0	63,0

W klasie określeń ‘ogólne – różne’ liczniejsze i bardziej zróżnicowane okazały się wypowiedzi ankietowanych rodaków Petera Prevca (A – 22%); w ujęciu heterostereotypowym (polskim) stanowią one 17%, co w grupie ‘pozytywny stosunek Słowenców do edukacji i wykształcenia’ plasuje omawianą klasę na drugim miejscu pod względem liczebności.

Przedstawiciele obu nacji biorących udział w ankiecie rzadko jednak wprost oceniają stosunek do nauki i wykształcenia w Słowenii jako pozytywny i bardzo dobry (A – 2%, H – 3%): *splošno gledano je odnos pozitiven; bardzo pozitiven; pozitiven*. Zarówno słoweńscy, jak i polscy respondenci zauważyli, że nauka i wykształcenie są dla Słowenców ważne, stanowią istotną wartość (A – 9%, H – 6%), co werbalizowano głównie za pomocą często używanego przymiotnika *važny* (ślń. *pomembn*): *izobrazba je pomembna; izobrazba kot pomembna vrednota; nykštalčenje jest dla njih važne; nauka jest bardzo važna*. W autostereotypowych egzemplifikacjach nierzadko dodatkowo podkreślano wagę osiągnięć naukowych⁷, zarówno opisanych ogólnie: *izobrazba in dosežki so nam zelo pomembni*, jak i tych przedstawionych konkretnie – głównie dotyczących badań jądrowych, nauk przyrodniczych i osiągnięć techniki, a także obróbki drewna – sukcesy uznawane za narodowe, słoweńskie („nasze”) i zdaniem respondentów w opinii publicznej określane jako coś wspólnego (niewiarygodnego): *veliki dosežki v znanosti, np. CERN, inštitut Jozefa Stefana, lesarstvo; vsak slovenski znanstveni napredek oz. izum je predstavljen širši javnosti kot nekaj neverjetnega*. Ujawnione w autostereotypie podmiotowy punkt widzenia i także perspektywa oceniane *in plus* nie zaskakują (Bartmiński 2009, 78–79).

Dane językowe zebrane z ankiet świadczą o tym, że Słowenicy cenią sobie naukę, wiedzę i wykształcenie, kładąc na nie duży nacisk i wspierając je –

⁷ Tego typu ekscerpty w omawianej podklasie stanowią 2% z 9%.

również finansowo (A – 5%, H – 3%). Językowo wyrażane było to za pomocą czasowników *cenit* (ślń. *ceniti*), *doceniać*, w słoweńskich wyimkach również *dać* – w znaczeniu ‘łożyć na coś’ (ślń. *dati*): *znanost in izobrazbo se močno cenit; veliko damo na izobrazbo in visoko šolstvo; cenit wiedzę i wykształcenie*. Pozytywny stosunek do nauki i wykształcenia w Słowenii bywał wyrażany za pomocą zwrotów *mieć duże znaczenie*, *przywiązywać dużą wagę*, stąd twierdzenie, że nauka i wykształcenie mają w Słowenii duże znaczenie (ślń. *veliki pomen*), traktuje się je poważnie i przywiązuje się do nich dużą wagę (A – 3%, H – 3%): *znanost in izobrazba imata na Slovenskem velik pomen; dużą wagę przywiązują do nauki i wykształcenia*.

Szacunkiem darzony jest nie tylko system edukacji: *sposťujejo izobrazbo; myśle, że średnia generacja bardzo szanuje wykształcenie*, ale również osoby wykształcone, w szczególności posiadające tytuł naukowy (A – 3%, H – 2%): *s strani družbe so diplomanti in doktorji znanosti cenjeni; szacunek wobec ludzi wykształconych*; co może być przez ludzi z zewnątrz odbierane niekiedy jako przesadne prezentowanie własnej wartości i/lub sposób sprawdzania wykształcenia nowo poznanej osoby: *dopiero tutaj dowiedziałam się, jaki „straszliwy błąd” popełniam, nie przedstawiając się jako „magister” i nie mając na wizytówce wpisanego swojego tytułu naukowego; tytuł obowiązkowy*. Mieszkańcy tego malowniczego kraju zdają sobie sprawę, że z wykształceniem wiąże się poważanie, reputacja i szacunek w społeczeństwie, dlatego jest ono w Słowenii pożądane i potrzebne: *na splošno pa si ljudje želijo čim višjo izobrazbo, saj ta prinaša določen ugled v družbi (npr. naziv dr.)*.

Ekscerpty zakwalifikowane do klasy ‘pozytywne cechy wykształconego lub kształcącego się Słowenca’ okazały się najbardziej liczebne w ujęciu heterostereotypowym, a drugie pod względem liczebności w autostereotypie (A – 10%, H – 26%). Zarówno słoweńscy, jak i polscy respondenci zauważyli (A – 5%, H – 2%), że Słowenicy są:

- (wysoko, dobrze, bardzo, dosyć) wykształceni⁸: *zelo izobraženi; visoko izobraženi; prebivalstvo dobro izobraženo; dobrze wykształceni; Słowenicy to wykształcony naród*;
- pracowici, pilni, sumienni: *pridni ljudje; są pracoviti; są bardzo sumiennymi i pilnymi uczniami, studentami*;
- ambitni: *ambiciozni ljudje; są ambitni; Słowenicy wydają się ambitni*;
- otwarci: *se odpiramo v tujino; łatwo ulegają nowościom też w edukacji*;
- kulturalni: *Słowenicy to kulturalny naród*.

⁸ *Wykształcony* to cecha najczęściej wskazywana przez Polaków i Słowenców, choć stwierdzenie: „cechą wykształconego czy kształcącego się Słowenca jest to, że jest wykształcony” ujawnia tautologię.

Wysoki odsetek polskich danych ankietowych dotyczy obrazu Słoweńca chętnie i dużo się uczącego (H – 17%), co językowo wyrażane było za pomocą odpowiednich konstrukcji czasownikowych: *Słoweńcy dużo się uczą, lubią się uczyć, chcą się uczyć*. Takiego stanu rzeczy raczej nie dostrzegli (albo językowo nie wskazywali) u siebie słoweńscy respondenci (A – 1%): *radi se učimo*. Chęć nauki najczęściej konceptualizowano w odniesieniu do studentów, którzy odbierani byli jako zainteresowani wybranymi kierunkami studiów, poważnie traktujący swoje obowiązki⁹: *studenci wydają się być zainteresowani przedmiotami, które podejmują na studiach, obecność na zajęciach jest wysoka, podchodzi poważnie do tematu studiów, przykładą się do nauki, traktują naukę poważnie*. Model kształcącego się Słoweńca rysuje się bardzo pozytywnie – jako osoby z pasją, wybierającej studia świadomie, a nie tylko dla uzyskania dokumentu, gotowej ponieść wszelkie koszty edukacji, mającej duże wsparcie rodziców: *gotowość ponoszenia kosztów edukacji wszelkiego typu. Akceptacja związanych z tym wyzrzeżeń, mam wrażenie, że są to osoby, które studiuje dla siebie, a nie dla dokumentu. Jeśli już idą na wykład czy ćwiczenia, to nie jest to przyjęcie po to, aby mieć obecność, ale po to, żeby jak najwięcej z nich wynieść*¹⁰; *so pa tudi posamezniki, ki so dejavni na raziskovalnem področju, ki želijo izboljšati svet in temu posvetijo ogromno svojega časa*.

Zapał i chęć do nauki Słoweńców przekłada się na werbalizowaną popularność studiów w Słowenii, co językowo częściej podkreślano w autostereotypie (A – 7,5%, H – 2,5%). Zgodnie z zarejestrowanymi ekscerptami obecnie dużo ludzi (większość młodych) podejmuje studia: *večina mladih sedaj študira; vsi si želijo študirati; danes študira vsake; študij je skorajda samoumeven; duży odsetek ludzi młodych decyduje się na podjęcie studiów*.

Polscy ankietowani, i w jednostkowych przypadkach słoweńscy, językowo wyrazili pochwałę szkolnictwa i wykładowców w Słowenii (A – 7%, H – 4,5%), podkreślając posiadanie dobrych instytucji oświaty oraz wysoki poziom nauki: *v Sloveniji je na voljo veliko dobrih institucij; dobre šole; veliko dobrih fakultet; školnictvo jest na visokim pozivomie*. Uznanie dla nauczycieli akademickich wyrażono przez wyliczenie ich zalet – przystępność, otwartość, pomysłowość, profesjonalizm, pasja, zdolność zaciekawienia przedmiotem: *zajęcia są bardzo ciekawe, uczęszczają na nie z przyjemnością, ale nieregularnie; profesorowie są bardziej przystępni, otwarci dla studenta; wykładowcy starają się zainteresować swoim przedmio-*

⁹ Tego typu ekscerpty w części heterostereotypowej omawianej podklasy stanowią 5% z 17%.

¹⁰ Cytat ten można odczytać jako pozytywny odblask (odlamek) albo rewers modelu wiecznie studiującego Słoweńca, opisanego w części dotyczącej krytycznego stosunku do edukacji.

tem, w większości wypadków widać pasję do nauczanego przedmiotu, a jeśli jej nie ma, to profesjonalizm i pomysłowość w zróżnicowaniu zadań stawianych przed studentami (w przypadku zajęć praktycznych, w szczególności o charakterze filologicznym).

Jedynie słoweńscy respondenci¹¹ dodatkowo wyrażają i pozytywnie oceniają inne (wydawać by się mogło oczywiste) aspekty systemu oświaty, jak jej ogólnodostępność i bezpłatność: *visoko šolstvo je dostopno vsem, poudarja se splošna dostopnost do izobražbe in se zahteva brezplačno šolstvo* czy fakt, że są dumni z edukacji i wykształcenia w swoim kraju, z jakoby najdłuższą historią kształcenia w Europie: *v velik ponos jim je izobraženost, znanje, država z najdaljšim izobraževanjem v Evropi*.

W kontekście edukacji w Słowenii ankietowani pozytywnie ocenili znajomość języków obcych wśród przedstawicieli słoweńskiej nacji (A – 3%, H – 7%): *dobri govorci tujih jezikov, veliko dobra znanost jezikov obcych*. Respondenci ze Słowenii wspomnieli o dobrej umiejętności posługiwania się językami innych republik byleż Jugosławii (szczególnie chorwackiego i serbskiego), co wynika z wieloletniego współfunkcjonowania w jugosłowiańskiej jedności państwowej: *imajo tudi prednost v znanju tujih jezikov sosednjih držav, v glavnem srbobrvaščine*. Zauważona i chwalona przeważnie przez polskich badanych jest bardzo dobra znajomość języka angielskiego, którym władają prawie wszyscy Słowęcy bez względu na wiek, wykształcenie i status społeczny: *pogosto tekoče govorijo angleško; przyblywajacych tu zdumiava dobra znanost jezika angleškego (i innych jezikov) predstavitelci vsake skupine starostne i poklonske; po angleški možna se porozumiec wszedzie, nawet z zebzacyimi bezdomnymi czy tzn. babciami klozetonymi*. Tak dobre opanowanie języków obcych Słowęcy w dużej mierze zawdzięczają systemowi oświaty¹², który wprowadził bezpłatną naukę języka angielskiego już w przedszkolach i pierwszych klasach szkół podstawowych (Krek, Metljak 2011, 34).

Wśród rzadko pojawiających się ekscerptów, podkreślano, że Słowęcy cenią umiejętności praktyczne i wiedzę nieformalną (A – 0,5%, H – 1,5%): *vse bolj se ceni neformalno znanje; wiedza teoretyczna, która sprawdza się w praktyce ma dla nich znaczenie i wartość*. Dodatkowo wyodrębnione dwie klasy tematyczne w grupie pozytywnego stosunku Słowęców do nauki i wykształcenia zawierają wyimki, wysłowione jedynie przez polskich respondentów, którzy zauważyli, że Słowęcy studia postrzegają jako etap pomocny w karierze

¹¹ Tego typu wyimki w części autostereotypowej omawianej podklasy stanowią 3% z 7%.

¹² W przypadku popularności języka angielskiego należy również wspomnieć o roli telewizji – niemającej tradycji dubbingowania bajek, filmów czy nawet krótkich wypowiedzi w języku obcym – jako tłumaczenie wykorzystującej napisy na dole ekranu.

(H – 2%): *w dobrym wykształceniu widzą klucz do sukcesu; mają plany na przyszłość związane ze studiami, jakie kończą oraz, że słoweńscy studenci studiują dwa kierunki równocześnie* (H – 2,5%): *popularne studiowanie dwóch kierunków jednocześnie*. Brak tych ostatnich egzemplifikacji w wypowiedziach słoweńskich respondentów może wynikać z tego, że dwukierunkowość jest dla nich oczywista – większość programów studiów w Słowenii jest dwukierunkowa, student ma obowiązek wybrać dwa różne kierunki w ramach swojego programu studiów. Po ich skończeniu dyplom absolwenta zawiera tytuły obydwu wybranych programów, tworząc jedną całość¹³.

Negatywny stosunek Słoweńców do nauki i wykształcenia

Słoweńscy ankietowani mają negatywny stosunek do nauki i wykształcenia, oceniając je prawie w połowie swoich wypowiedzi niekorzystnie (A – 47%). Mniej nieprzychylni okazali się polscy respondenci – procent poświadczeń o zabarwieniu pejoratywnym w tej grupie jest mniejszy, choć i tak znaczący (H – 29%), również pod względem treści zebrane heterostereotypowe ekscerpty niosą ładunek zwykle mniej wartościujący *in minus*. Zasadniczo konceptualizacje świadczące o negatywnie wartościowanym nastawieniu do kształcenia udało się sprowadzić do dwóch podstawowych modeli: pierwszy to rozbudowany obraz nieambitnego stosunku Słoweńców do edukacji, w tym wykaz negatywnych cech osoby uczącej się (A – 20%, H – 21%), drugi zaś – krytyka systemu edukacji, a także – zdaniem respondentów – typowych schematów mentalnych istniejących w słoweńskim społeczeństwie, które przyswajane są w czasie procesu socjalizacji, a więc również w trakcie zapewnionej przez system nauki (A – 27%, H – 8 %).

W ramach pierwszego obrazu rekonstruowana postawa braku ambicji *expressis verbis* wyrażająca niecenienie czy niewystarczające docenianie edukacji stanowiła liczny odsetek ekscerptów w autostereotypie (A – 12%) – tego typu poświadczeń nie zarejestrowaliśmy w wypowiedziach Polaków – różnica w dysproporcji obu ujęć wydaje się znacząca. Do wyrażenia ostrych sądów nierzadko stosowano negację czasownika *ceniti* (slń. *ceniti*): *znanosti in izobrazbe ne znamo dovolj ceniti*; *premalo cenimo izobrazbo; izobrazbe ne cenijo preveč*. Negatywnie wartościowane nastawienie do słoweńskiego kształcenia werbalizowano również za pomocą adekwatnych przymiotników, np.: *zły* (slń. *slab*):

¹³ Por. artykuły Marii Wtorkowskiej (2013; 2017).

slab odnos do izobrazbe, kaj šele do znanosti czy nepovažny (słń. *neresen*): *ne preveč resen*. Jako powody niedoceniańa edukacji niektórzy wskazywali to, że nauka uznawana jest za nieciekawą i niezrozumiałą – ludzie jej nie rozumieją i nie dostrzegają jej wpływu na życie codzienne.

Swoisty odłamek rekonstruowanego nieambitnego słoweńskiego podejścia do edukacji współtworzą rzadko zarejestrowane, choć znaczące, wypowiedzi świadczące o pewnego rodzaju interesowności – zgodnie z takim obrazem Słoweńcy decydują się na podjęcie studiów nie z potrzeby zdobycia wiedzy, ale z chęci zapewnienia sobie wyższych zarobków w przyszłości¹⁴: *ne gre toliko za željo po znanju, kolikor za željo po udobnem življenju, izobrazba Slovincem veliko pomeni, predvsem zaradi tega, ker si pod visoko izobrazbo predstavljajo visoke dohodke in ležernejše življenje* lub wyłącznie w celu zdobycia odpowiedniego dokumentu: *prevelika težja dokončane visoke izobrazbe na papirju*.

Dodatkowo, w nie najczęściej rejestrowanych wyimkach, sformułowano swoistą selektywność – poważanie tylko wybranych obszarów nauki¹⁵. Taka postawa może wiązać się ze wskazaną interesownością, gdyż „uzasadnione” – głównie z materialnego punktu widzenia – jest wykształcenie, które daje dobre wynagrodzenie, inne – zgodnie z tak przyjętą perspektywą – uznawane jest za „stratę czasu i pieniędzy”, a nawet za „szkodliwe”: *do izobrazbe je odnos tudi selektiven (nekaj strok je „legitimnih”, pa še to povečini z materialnega stališča, ostale so „izguba časa in denarja”, če ne celo „škodljive”)*. Zdaniem niektórych respondentów Słoweńcy cenią dopiero te rodzime osiągnięcia naukowe, które uzyskały międzynarodowe uznanie: *znanost se ceni, če komu kaj uspe v mednarodnem merilu* lub poważają nauki przyrodnicze, techniczne i medyczne, uznając je za „prawdziwe” i „jedynie wartościowe”, a nie doceniają nauk humanistycznych lub wręcz uważają je za zbędne: *cenijo predvsem naravoslovne znanosti, družboslovje imajo za neuporabno in izgubo časa; kot „prava” in „edina vredna znanost” se tretira zgolj naravoslovna, tehniška, medicinska znanost*.

Zdecydowana większość polskich wyimków i dość duża grupa słoweńskich współtworzą sygnalizowany negatywnie wartościowany wycinek obrazu Słoweńca profilowanego jako osoby

¹⁴ Wyimki informujące o kierowaniu się chłodną kalkulacją miast pozytywnie ocenianej chęci zdobycia wiedzy stanowią w omawianej podklase 2% z 12%.

¹⁵ Wybiórczość uznawanych dyscyplin naukowych stanowi łącznie 5% z 12% wyimków zebranych w omawianej podklasei ekscerptów świadczących o niewystarczającym cenienu nauki. Procentowy rozkład materiału to: 1% – poważanie dopiero międzynarodowych słoweńskich sukcesów naukowych, 3% – uznanie tylko dla wybranych gałęzi nauki, 1% – szanowanie tylko tego obszaru, którym ktoś się bezpośrednio zajmuje.

kształcącej się lub wykształconej, w tym jako (tytułowego) wiecznego studenta (A – 8%, H – 21%).

W części poświadczeń ankietowani wyrazili wprost postrzeżenie Słoweńca jako nieambitnego, niepracowitego studenta (A – 5%, H – 5%): *drugi so pridnejši, nie są aź tak ambitni i nastawieni na karierę jak studenci w innych krajach Europy*. Ujęcie porównawcze (heterostereotypowe) pokazuje, że z jednej strony inni Europejczycy postrzegani są jako ambitniejsi niż Słoweńcy, z drugiej zaś – bywa, że w podejściu do nauki (albo przynajmniej do wyboru studiów) Polacy okazują się podobni do opisywanych południowych pobratymców: *co się tyczy wykształcenia, tutaj jest podobnie jak w Polsce – wszyscy idą na studia, ale nie każdy wie dlaczego*.

Dodatkowo, słoweńscy badani językowo wyrazili pogląd, iż typowy dla ich kraju student może charakteryzować się negatywnie wartościowaną przeciętnością, brakiem kreatywności i indywidualizmu, co wiąże się z opisywaną postawą nieambitną¹⁶: *ni poudarka na izvirnosti, obstaja močna zavest ne izpostavljanja se, biti povprečen je vrlina, veliko se kopira in ni izvirnosti*. Z kolei, zgodnie z opiniami wyrażonymi przez naszych rodaków, słoweński nieambitny stosunek do kształcenia wynika m.in. z tego, że studenci *mają luźne podejście do studiów*, bowiem *doskonale zdają sobie sprawę ze swoich praw, chyba troszkę zapominając o obowiązkach* i jeśli mogą zdecydować między obowiązkiem uczelnianym a przyjemnością, to wybiorą to drugie: *jeśli jest możliwość zrobienia dwutygodniowego wypadu nad morze, to raczej zrobią to, nawet jeśli jest on w okresie egzaminacyjnym*¹⁷.

Odtworzony obraz nieambitnego podejścia do nauki bezpośrednio wiąże się z mocno utrwalonym w polskim materiale językowym, a symbolicznie w słoweńskim, portrecie Słoweńca konceptualizowanego jako wiecznego studenta (A – 3%, H – 16%): *problem večnega študenta, wieczni studenci – długo studinują lub mają status studenta*. Rodacy Petera Prevca nie kończą studiów terminowo, mocno je wydłużając – taką opinię szczególnie często wyrażali polscy ankietowani, uznając bycie wiecznym studentem za typową cechę studentów w Słowenii¹⁸: *nočejo hitro zaključiti izobrazbe, mnogi dolgo časa študirajo; zauważalna jest skłonność do przeciągania studiów w nieskończoność, przekładania egzaminów na kolejne sesje itd.; Słoweńcy bardzo długo studinują, ciągnąc studionowanie w nieskończoność – wykorzystując urlop absolwencki, pontarżając rok itp.; mam wraże-*

¹⁶ Tego typu ekscerpty w omawianej podklasie stanowią 2% z 5%.

¹⁷ Opisany minio obraz został językowo wyrażony w części heterostereotypowych wyimków omawianej podklasy (1,5% z 5%).

¹⁸ Oto udział procentowy tego typu wyimków: A – 1% z 8%, H – 14% z 16%.

nie, że tutaj się studia nie kończą, nie spieszyli się z ukończeniem studiów, przedłużali je, a z obroną pracy dyplomowej znielekali nawet kilka lat; młodzi Słoweńcy robią licencjat przez 5–10 lat; odwołanie obrony pracy magisterskiej (zażwyczaj obrona około 30 roku życia). Konsekwencją bycia wiecznym studentem, swobodnego podejścia do obowiązków względem uczelni, jest częsta (choć rzadko językowo wyrażana przez respondentów) sytuacja, że znaczna część Słoweńców nigdy nie decyduje się na formalne zakończenie studiów, a więc na uzyskanie dyplomu¹⁹.

Obraz zdystansowania wobec funkcjonującego programu oświaty (i społecznie istniejących schematów mentalnych, które odzwierciedlają się w edukacji i siłą rzeczy przez nią są propagowane) jest złożony, dotyka różnych płaszczyzn. Jak wcześniej wskazano, szczególnie bogato pod względem ilościowym i jakościowym jest możliwy do zrekonstruowania na podstawie danych autostereotypowych (A – 26%, H – 8%).

Dość duży odsetek słoweńskich ekscerptów dotyczy krytyki powszechnej dostępności do edukacji oraz jej nieodpłatności, cech pozornie ogólnie uznawanych za pozytywne (A – 9%): *zaradi velike dostopnosti izobrazbe (brezplačna) čedalje manj velja*, w tym pojawiania się coraz większej liczby nowych szkół, co zdaniem ankietowanych w konsekwencji prowadzi do obniżania poziomu nauki na każdym szczeblu kształcenia: *tudi izobrazba ni preveč cenjena, saj se standardi znanja znižujejo (že v OŠ, posledično tudi na SŠ in fakulteti), študij je skorajda samoumeven, raznorazne fakultete rastejo kot gobe po dežju*. W takim ujęciu rozpoczęcie studiów traktowane jest jako pewnego rodzaju konieczność – studia przestały być elitarne, co obniżyło poziom nauczania i prestiż edukacji. Zgodnie z tym sposobem myślenia w słoweńskim społeczeństwie jest za dużo ludzi z wyższym wykształceniem²⁰: *preveč visoko izobraženih ljudi*. Studia nie są gwarantem zatrudnienia – brakuje miejsc pracy dla osób w wyuczonym zawodzie, często więc pracownicy mają nieadekwatne wykształcenie do zajmowanego stanowiska²¹: *vsì si želijo študirati, kar je zadržne čase postal problem, saj ni dovolj deficitarnih poklicev, tisti, ki pa končajo šolanje, imajo pa težave pri iskanju službe, saj imajo dostikrat previsoko izobrazbo za določena delovna mesta*.

Sporadycznie zarejestrowane ekscerpty tworzą minimodel w pewnym stopniu przeciwstawny (H – 1%, A – 1%). W symbolicznie odnotowanym ujęciu heterostereotypowym pojawiły się wskazania świadczące o tym, że

¹⁹ Obraz zarysowany symbolicznie: A – 1%, H – 1%.

²⁰ Taki pogląd bezpośrednio został wyrażony w małej grupie autostereotypowych ekscerptów (2% z 9%).

²¹ Wyimki w tej podklasie stanowią 3% z 9%.

nauka na uczelniach jest w Słowenii mniej popularna, a praca stanowi wartość ważniejszą niż studia. Poza tym nauka, choć powszechna i bezpłatna, jest w opinii jednostkowych słoweńskich respondentów w zbyt małym stopniu wspierana przez państwo.

Liczna grupa słoweńskich wyimków współtworzy zróżnicowany model negatywnie ocenianego braku szacunku dla ludzi wykształconych (A – 12%). Stanowi to pośrednio krytykę funkcjonujących w społeczeństwie (a więc i bezwiednie aprobowanych) schematów mentalnych. Zgodnie z tak zarysowanym obrazem niecenione są osoby z wyższym wykształceniem, w tym posiadające tytuły naukowe²²: *pogosto se poudarja, da se znanstvenikov in strokovnjakov ne ceni dovolj; domače izobražence in znanstvenike se je vedno premalo cenilo*. W opinii niektórych badanych zdarza się, że osoby z wykształceniem nie cieszą się poważaniem nawet wśród naukowców: *vsí boljši slovenski znanstveniki v Sloveniji niso zaželeni*. Przyczyn ujemnie oceniających sądów o braku szacunku wobec ludzi wykształconych respondenci upatrują w specyficznym („słoweńskim”) sposobie myślenia: „w Słowenii każdy może być każdym”, zgodnie z przeświadczeniem, że każdy może być mistrzem (specjalistą) nie tylko w swojej, ale w każdej branży: *ker v Sloveniji je itak lahko vsake vse (miselnost: saj to bi pa tudi jaz lahko počel – vsake je mojster vsega)*²³.

Pewna część wyimków rysuje obraz konieczności emigracji – brak zagwarantowania we własnym kraju ludziom dobrze wykształconym właściwej im pozycji i odpowiedniego szacunku zmusza ich do wyjazdu zagranicę²⁴: *vsí boljši slovenski znanstveniki odhajajo v tujino, v Sloveniji niso zaželeni; večina izobraženih gre delat ven iz domovine; tisti, ki imajo ambicije večinoma ciljajo na tujino, ker se vsi zavedamo, kako težko je doma uspeti*, gdzie mają możliwość rozwijania swoich talentów i umiejętności: *talentirani ljudje pogosto odhajajo v tujino, kjer lahko bolje razvijajo svoje sposobnosti*.

Niewielka grupa słoweńskich ekscerptów symbolicznie współtworzy krytykę innych wskazanych przez respondentów schematów myślenia mieszkańców Słowenii (A – 4%), często ukrywanych – ujawniających się nie

²² Wskazany syndrom został bezpośrednio wyrażony w połowie wyimków z tej podklasy (A – 6% z 12%).

²³ Dodatkowo, Słoweńcy zauważają również, że często pracodawcy nie cenią wykształconych pracowników, ponieważ albo zmuszeni są dać im wyższe wynagrodzenie, albo boją się konkurencji z ich strony. Problematyczność zatrudniania osób o wysokich kwalifikacjach stanowi jednak symboliczny odłamek w omawianej podklasie (A – 1% z 12%).

²⁴ Model zrekonstruowany z prawie połowy egzemplifikacji w omawianej podklasie (A – 5% z 12%).

wprost, oficjalnie niemających przyzwolenia. Jednym z nich jest społeczne postrzeganie osoby niewykształconej za mniej wartościową: *tisti manj izobraženi pa so žal večkrat dojeti kot manjvredni; manjvreden odnos do vseh ne-gimnazijskih srednješolskih programov*. Takie deprecjonujące podejście może łączyć się z krytykowanym przyzwalaniem na rewaluację osób posiadających wykształcenie i/lub wyższą pozycję²⁵: *elitističen (iz)obražbena stopnja kot glavno merilo intelektualne sposobnosti ali družbene vrednosti), znotraj organizacij in strok hierarbičen (višja stopnja ali naslov „daje pravico“ zlorabljeni vse pod sabo)*. Zgodnie z takim ujęciem miarą społecznej wartości człowieka jest głównie poziom wykształcenia lub tytuł naukowy, które niejako „dają prawo” do wykorzystywania podwładnych – co w opinii niewielkiej części badanych jest zjawiskiem powszechnym, nie tylko ograniczającym się do środowiska ludzi nauki.

Na inne aspekty słoweńskiego systemu edukacji krytycznie spojrzeli polscy ankietowani – jak sygnalizowano, skoncentrowali się na wskazaniu przyczyn bycia wiecznym studentem (H – 7%), zjawiska, zdaniem respondentów, typowego w Słowenii. Zgodnie z odtworzonym heterostereotypowym obrazem mieszkańcy kraju nad Sawą, Drawą i Murą często decydują się na studia lub wydłużają je z powodu profitów płynących ze statusu studenta – zniżki na różne bilety, tańsze obiady (nie tylko w stołówkach, ale i w bardziej ekskluzywnych restauracjach) czy możliwość podjęcia pracy za pośrednictwem specjalnych serwisów studenckich: *ze względu na udogodnienia płynące z posiadania statusu studenta okres nauki zazwyczaj się wydłuża; ze względu na udogodnienia przedłużają studia „w nieskończoność”, innymi słowy: ze względu na trudną sytuację finansową (potrzebę posiadania statusu studenta) wolą być wiecznymi studentami*. Powyższe wypowiedzi są pośrednią krytyką systemu socjalnego i edukacyjnego, który pozwala(l) na takie rozwiązania. *Expressis verbis* wyraża to jedna z respondentek: *myślę, że przyczyną tego nie było jedynie podejście studentów do nauki, ale system szkolnictwa, który to umożliwia*²⁶.

W odróżnieniu od polskich respondentów, słoweńscy ankietowani nie werbalizowali przywilejów socjalnych przysługujących studentom i stano-

²⁵ Ten symbolicznie zarysowany model stanowi swoiste odwrócenie opisanego wcześniej (poświadczonego w zebranych materiale) obrazu Słoweńca wykształconego, a niecenionego.

²⁶ Niektórzy respondenci dostrzegają, że czas beztrudnego przedłużania studiów powoli mija, gdyż coraz trudniej jest młodemu człowiekowi – pomimo wszystkich ulg, które niesie ze sobą status studenta – utrzymać się bez pomocy rodziców, na którą niejednokrotnie, szczególnie w ostatnich latach kryzysu w Słowenii, niestety nie mógł liczyć: *studenti jeshče parę lat temu robili, co w ich mocy, by studionac jak najdlużej, na kilku kierunkach. Teraz warunki są trudniejsze, trzeba szybciej zacząć pracę, bo ciężiej się utrzymać*.

wiących jedną z głównych przyczyn wydłużania czasu studiów – być może są one tak oczywiste dla uprawnionych do nich, że aż są niezauważalne i niewarte wspomnienia.

Inne

W ostatniej grupie wypowiedzi (A – 3%, H – 8%) znalazły miejsce werbalizacje, których nie można było jednoznacznie zaliczyć do wartościujących pozytywnie lub negatywnie.

Zarówno słoweńscy, jak – nieco liczniej – polscy badani (A – 1,5%, H – 5%), ujawniali problem z określeniem stosunku Słoweńców do nauki i wykształcenia, przeważały więc egzemplifikacje wyrażające niewiedzę na ten temat: *ne vem; trudno stwierdzić, nie wiem*. Niektórzy wysłowili swój stosunek do nauki i wykształcenia jako zależny od człowieka: *odvisno od osebe; zdecydowanie podzieleni w tej kwestii*, też jako ambiwalentny: *kar se izobrazbe tiče, veliko damo na izobrazbo, veliko pa se jih tudi odloči, da bodo po srednji šoli šli delat*. Wyłącznie polscy ankietowani zauważali pozytywnie oceniane zainteresowania Słoweńców (H – 3%), jak ciekawość świata i umiłowanie podróży, stanowiące swoisty rezultat stosunku do wiedzy i edukacji: *mają różnorodne zainteresowania, są ciekawi świata, dużo podróżują*, a dwoje słoweńskich ankietowanych zwerbalizowało niedostrzeżenie niczego, co wyróżniałoby ich stosunek do nauki i wykształcenia od innych, określając go neutralnie jako normalny: *normalno*.

Do kategorii ‘inne’ włączono również brak odpowiedzi (A – 1,5 %, H – 0%), uznając ten fakt za istotny, między innymi dlatego, że to wyłącznie czworo słoweńskich badanych, a więc ludzi, którzy z założenia powinni znać swój system edukacji, zdecydowało się na nieudzielenie odpowiedzi na temat stosunku do nauki i wykształcenia. Brak odpowiedzi może zatem wiązać się z dystansem do systemu edukacji (a nie brakiem wiedzy na ten temat) lub uznaniem tego pytania za nieistotne (w opinii respondentów).

Nauka i kształcenie są fundamentem kultury stanowiącej całokształt materialnego i duchowego dorobku człowieka, a także – jak stwierdza Nahtigal – zwieńczeniem kulturowego rozwoju każdego narodu: „V kulturnem razvitku vsakega naroda se znanost na splošno pojavlja najpoznejše, je zato vrh kulture in neobhodni znak končne kulturne dozorelosti in resnično kulturnega nivoja kakega naroda” (Nahtigal 1927, 11). Analiza danych językowych z wykorzystaniem kategorii operacyjnych językowego obrazu świata pozwo-

liła na odtworzenie słoweńskiej postawy względem nauki i wykształcenia z punktu widzenia ankietowanych Polaków i Słoweńców, wyodrębnienie cech istotnych i marginalnych, cenionych, ganionych oraz neutralnych, a raczej niejednoznacznych pod względem wartościowania.

Podsumowując, połowa zebranych autostereotypowych ekscerptów oraz większość wyimków w ujęciu heterostereotypowym, stosunek Słoweńca do nauki i wykształcenia kreśli jako wyraźnie pozytywny. Nauka i wykształcenie przedstawiają dla Słoweńców wartości ważne i istotne, mieszkańcy Słowenii cenią edukację oraz ludzi wykształconych, zwłaszcza posiadających tytuł naukowy. Jedynie w modelu zarysowanym na podstawie słoweńskich ankiet językowo wyrażono, dodatnio wartościując, ogólnodostępność i bezpłatność szkolnictwa oraz podkreślono wysoki poziom nauczania, z którego są dumni mieszkańcy kraju²⁷. Słoweńiec to w oczach swoich oraz polskich badanych człowiek wykształcony, skory do nauki, pracowity, pilny, sumienny, ambitny, postępowy i otwarty. Z ekscerptów obu badanych grup wynika, że Słoweńiec doskonale zna języki obce, w tym biegle język angielski, którym na podobnym poziomie posługuje się zarówno profesor, jak i bezdomny żebrak. Jedynie polscy ankietowani językowo wyrazili – oczywisty ze słoweńskiej perspektywy – fakt, że Słoweńiec studiuje jednocześnie dwa kierunki. Głównie polscy respondenci chwalili słoweńską oświatę i słoweńskich wykładowców, podkreślając ich mniej formalne podejście w kontakcie ze studentami oraz umiejętność zaciekawienia swoim przedmiotem.

Obraz kreślący przeciwstawną postawę, a więc krytyczny stosunek Słoweńców do nauki i wykształcenia, odtworzony został zadziwiająco mocno, zarówno pod względem częstotliwości, jak i jakości danych. Słoweńscy ankietowani okazali się bardzo krytycznymi obserwatorami. Wypowiedzi heterostereotypowe były nieco rzadsze, zwykle niosły też mniejsze zabarwienie emocjonalne. Negatywnie wartościowany stosunek do słoweńskiego kształcenia współtworzą dwa podstawowe modele. Pierwszy to rozbudowany obraz nieambitnej postawy względem edukacji, w tym rekonstrukcja odpowiednio profilowanego kształcącego się lub wykształconego Słoweńca, cechującego się brakiem ambicji i pracowitości. Polscy respondenci postrzegają go jako wiecznego studenta mocno wydłużającego studia (a nawet ich niekończącego), uznając to za rys typowo słoweński. Słoweńiec doskonale zdaje sobie sprawę z korzyści posiadania statusu studenta (znaczne

²⁷ Polemiczne nastawienie (załamanie takiego wizerunku) jest jednak mocno widoczne w autostereotypowym ujęciu krytycznym.

zniżki, dostępność pracy itd.), nie troszcząc się przy tym o obowiązki względem uczelni.

Drugi negatywnie wartościowany model stanowi krytykę systemu edukacji i związanych z nim schematów mentalnych – szczególnie surowy osąd wyłania się z perspektywy autostereotypowej. Tylko Słoweńcy językowo wyrazili wprost to, że ich stosunek do nauki i edukacji jest nieambitny; zdarza im się, że podejmują studia ze względu na różne korzyści, cenią wybrane (zdecydowanie niehumanistyczne) gałęzie nauki oraz te, którymi sami się zajmują; są przekonani, że w Słowenii każdy może być specjalistą w każdej dziedzinie. Zdaniem mieszkańców kraju nad Sawą, Drawą, Murą i Soczą często w ich kraju nie ceni się osób z wyższym wykształceniem ani osób zajmujących się pracą naukową, co z kolei wiąże się z emigracją zarobkową dobrze wykwalifikowanej kadry.

Zdecydowanie mocniejszy krytycyzm w ujęciu autostereotypowym z pozoru może wydać się nietypowy – schematy myślowe dotyczące własnej grupy nierzadko tworzą się w kontekście porównawczym z inną grupą, co z kolei może wiązać się z niebezpieczeństwem przeceniania własnej wartości („wybielania się”) często kosztem pomniejszenia oceny „innego”, bo „nie swojego” (por.: Panasiuk 1998, 93). Wysoki odsetek samokrytycznych słoweńskich odpowiedzi wynika w jakiejś części z perspektywy przyjętej przez objętą badaniem grupę – nierzadko ludzi młodych, będących w trakcie studiów lub po nich, którzy na co dzień zderzają się ze słoweńską rzeczywistością i perspektywami pracy, nie w pełni odpowiadającymi ich aspiracjom i kwalifikacjom. Ocena Słoweńców jest bardziej wnikliwa, co zrozumiałe, bo wyrosła na szerszych (mniej schematycznych) bezpośrednich doświadczeniach; poza tym słoweńskie ujęcie wiąże się z uzależnioną kontekstowo postawą binarną – cenięcia własnej wartości *versus* niecenienia się (obniżania swojej wartości) – co można uznać za jedną z cech narodowych (typowo słoweńskich, ale i typowo polskich), a może i ogólnoludzkich (współistnienie postawy wysoko oceniającej walory własne i swojego kraju wraz z podejściem przeciwstawnym).

Stereotyp wiąże się nierozzerwalnie z językiem, jego rola w kształtowaniu określonej (właściwej danej grupie) wizji świata, postaw i zachowań jest ogromna (Bartmiński, Panasiuk 2001, 374). Analiza danych ankietowych pozwoliła zrekonstruować modelowe wyobrażenie tego, w jaki sposób słoweńscy i polscy badani, postrzegają stosunek Słoweńców do nauki i wykształcenia przez pryzmat własnego języka, zauważając i uwydatniając, zgodnie z własną perspektywą, odpowiednie aspekty. Cechy te składają się na wyob-

rażenie najbardziej typowego reprezentanta grupy obiektów. Jest to obraz uproszczony, schematyczny i intersubiektywny.

Literatura

- Bartmiński J., 2007, *Stereotypy mieszkają w języku. Studia etnolingwistyczne*, Lublin.
- Bartmiński J., 2009, *Językowe podstawy obrazu świata*, Lublin.
- Bartmiński J., Bielińska-Gardziel I., 2012, *Polski językowo-kulturowy obraz domu (cz. I)*, w: Abramowicz M., Bartmiński J., Bielińska-Gardziel I., red., *Wartości w językowo-kulturowym obrazie świata Słowian i ich sąsiadów*, t. 1, Lublin.
- Bartmiński J., Panasiuk J., 2001, *Stereotypy językowe*, w: Bartmiński J., red., *Współczesny język polski*, Lublin.
- Krek J., Metljak M., red., 2011, *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji*, Ljubljana.
- Medveš Z., 1999, *Šolstvo*, w: Voglar D. (red. naczelny), Dermastia A. (red. tomu), *Enciklopedija Slovenije*, t. 13: Š–T, Ljubljana.
- Nahtigal R., 1927, *Nekaj kratkih pripomb o pomenu, potrebi in nalogah Akademije znanosti v Ljubljani. Naša največja kulturna naloga*, w: *Akademija znanosti in umetnosti, Narodna Galerija*, Ljubljana.
- Panasiuk J., 1998, *O zmienności stereotypów*, „Język a Kultura”, t. 12, Anusiewicz J., Bartmiński J., red., *Stereotyp jako przedmiot lingwistyki: teoria, metodologia, analizy empiryczne*, Wrocław.
- Wacławek M., Wtorkowska M., 2017a, „Słowiński góral spod Alp” – z badań nad auto- i heterostereotypem Słowienca, w: Vojteková M., red., *Jazyk v kultúre, kultúra v jazyku. Jazyk w kulturze, kultura w języku*, Prešov.
- Wacławek M., Wtorkowska M., 2017b, „Słowiński Austriak” – o charakterze Słowienców słów kilka, „Jezikoslovni zapiski”, nr 1, Ljubljana.
- Wacławek M., Wtorkowska M., 2017c, *Słowienców spędzanie wolnego czasu – w kręgu badań językowo-kulturowych stereotypów*, w: Kołodziej A., red., Piasecki T. (współpraca), *Słowińszczyzna dawniej i dziś – język, literatura, kultura. Monografia ze studiów slawistycznych III*, Červený Kostelec.
- Wacławek M., Wtorkowska M., 2018a, *Człowiek człowiekowi lustrem – konceptualizacje Polki i Polaka w wypowiedziach polskich i słoweńskich respondentów*, w: Wtorkowska M., Wacławek M., Rezonničnik L., red., *Sedemdeset let poučevanja poljskega jezika v Ljubljani, posvečeno Nikolaju Ježu*, Ljubljana.
- Wacławek M., Wtorkowska M., 2018b, „Jak ich widzą, tak ich piszą” – rzecz o wyglądzie Słowienców, w: Tambor J., red., *Polonistyka na początku XXI wieku. Diagnozy. Koncepcje. Perspektywy*, t. 4: *Pogranicza, mniejszości, regiony. Etnolingwistyka*, Katowice.
- Wacławek M., Wtorkowska M., 2018c, *Powiedz mi, co jesz, a powiem ci, kim jesteś – o kulinariach w Słowenii*, w: Grochala B., Dembowska-Wosik I., red., „Acta Universitatis Lodzianensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców”, nr 25, Łódź.
- Wacławek M., Wtorkowska M., 2018a [w druku], *Przez jedzenie do języka... polskiego – o kulinariach oczami Polaków i Słowienców*, w: Lech-Kirstein D., red., *Bariery i pomosty w języku i kulturze*, Opole.
- Wacławek M., Wtorkowska M., 2018b [w druku], *Czas wolny Polaków – w kręgu językowo-kulturowych stereotypów*, w: Lech-Kirstein D., red., *Bariery i pomosty w języku i kulturze*, Opole.

- Wacławek M., Wtorkowska M., 2019c [w druku], „*Nasz wygląd zależy od tego, w jakim lustrze się przeglądamy*” – z badań nad stereotypem Polaka, Zagreb.
- Wacławek M., Wtorkowska M., 2019d [w druku], *Smaki Słowenii – o kulinariach w ujęciu autostereotypowym*, w: red. B. Mitrenga, „Linguarum Silva”, Katowice.
- Wacławek M., Wtorkowska M., [w opracowaniu], *Polaków stosunek do edukacji – w kręgu języko-wo-kulturowych stereotypów*, „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”, Katowice.
- Wtorkowska, M., 2013, *Polonistyka i nowe programy studiów na slawistyce w Lublanie*, w: Mazur, J., Małycka, A., Sobstyl, K., red., *Glottodydaktyka polonistyczna w obliczu dynamiki zmian językowo-kulturowych i potrzeb społecznych*, Lublin.
- Wtorkowska, M., 2017, *Od lektorata do studijskiej smierci – ob deseti obletnici ustanovitve bohemistike, polonistike in slovakistike na Filozofski fakulteti v Ljubljani*, „Jezik in slovstvo”, 62/2–3.